

نیازسنجی در اولویت‌بندی طرح‌های پژوهشی کشور

در راستای ضرورت و اهمیت توجه به اولویت‌بندی طرح‌های پژوهشی در کشور در ذیل نظرات سه تن از استادان برجسته دانشگاه و صاحب‌نظران پژوهشی «دکتر کتابی» محقق و نویسنده و دانشیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دکتر «ثریا مکنون» محقق، رئیس گروه بررسی مسایل زنان در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و نماینده شورای عالی انقلاب فرهنگی در شورای اجتماعی - فرهنگی زنان و «محمد مهدی اسماعیلی» پژوهشگر و مدیر هماهنگی پژوهش‌های سازمان صدا و سیما را در خصوص بایدها و نبایدهای اولویت‌های تحقیقاتی در کشور می‌خوانید:

نقش و منزلت پژوهش و پژوهشگران در ایران به‌رغم همه ادعاها در نازل‌ترین سطح قرارداد و در واقع برخلاف انتظارمان در عصر پیشرفت آنچه که به حساب نمی‌آید پژوهش و یافته‌های آن است. اگر حوزه تحقیقات در کشور را در متن جامعه ایران و در چارچوب مسایل آن بنگریم در این صورت متوجه

خواهیم شد که پژوهش در ایران کم و بیش از همان کمبودها و نارسایی‌هایی رنج می‌برد که کل جامعه بدان مبتلاست. در اینجا به سه مورد از مشکلات اساسی در حوزه پژوهش اشاره می‌کنیم:

1- حاکمیت روابط به جای ضوابط: حاکمیت روابط مانند ویروسی تمام مراحل پژوهش را از انتخاب موضوع گرفته تا گزینش، تأیید مجری، تصویب هزینه اجرای طرح و تعیین ناظر در بر گرفته است. بارها دیده شده است که ضروری‌ترین و بنیادی‌ترین طرح‌های تحقیقاتی چون در سطوح گوناگون مراجع تصمیم‌گیرنده مدافعی نداشته، بایگانی شدند و در مقابل، طرح‌هایی با حداقل ضرورت و کاملاً تکراری مدافعان سرسختی داشته و با بودجه‌ای کلان مورد تصویب قرار گرفته که این همان بی‌توجهی نسبت به اهمیت اولویت‌های تحقیقاتی در کشور است.

2- فقدان فرهنگ تحقیق و نبودن روحیه پژوهش: پژوهش مستلزم دارا بودن روحیه و شوق و ذوق برای تحقیق است که متأسفانه غالب پژوهشگران، فاقد آن هستند. یکی از دلایل عمده آن تأمین نکردن نیاز مالی محقق است.

3- عدم اعمال نظارت دائمی و مستمر پژوهش: متأسفانه کسانی که به عنوان ناظر برای طرح‌های تحقیقاتی تعیین می‌شوند اکثراً به دلیل داشتن اشتغالات فراوان از اختصاص حداقل وقت برای بررسی طرح‌ها و راهنمایی پژوهشگران به‌طور مستمر خودداری می‌کنند و با انجام کار سطحی به فکر پایان هرچه سریع‌تر پروژه و دریافت حق‌النظاره خود هستند. به همین دلیل در بسیاری از سازمانهای دولتی حتی در بعضی مؤسسات پژوهشی نوعی تمایل شدید و بیمارگونه برای تکروری و توجه افراطی به مصالح و منافع یک مؤسسه خاص بدون در نظر گرفتن منافع و مصالح کشور مشاهده می‌شود که می‌توان از آن به عنوان نوعی محدودنگری تعبیر کرد. همین تکروری‌ها که نشان از ناهماهنگی در برنامه‌ریزی‌های تحقیقاتی در کشور دارد، سدی برای تحقق طرح اولویت‌بندی موضوعی تحقیقات شده و ادامه انجام تحقیقات مقطعی و مصلحتی را تقویت می‌کند. از اساسی‌ترین اقدامات برای حل چنین معضلی، حذف تعدد مراجع تصمیم‌گیری در امر تحقیقات و زیر پوشش قرار دادن مراجع تصمیم‌گیری تحت یک مدیریت واحد یکی از معاونان وزارت علوم و انتخابی کردن هیئت‌های تصمیم‌گیرنده در مورد طرح‌ها و یا افزایش سهم و نقش اعضای انتخابی در آنها می‌باشد، با این روش می‌توان امیدوار بود که نظام گزینشی اولویت‌بندی طرح‌های پژوهشی کشور اصلاح شود و به‌طور همه‌جانبه برای هر یک از حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... که مانند حلقه‌های زنجیر، ریسمان توسعه را می‌چینند اولویت‌بندی نیازها و سپس انجام تحقیقات میدانی با استفاده از تئوری‌های قابل انطباق با فرهنگ جامعه ماست.

در این زمینه نخستین گام شناخت سیاست‌های کشور و طبقه‌بندی نیازها بر مبنای سیاست‌های پژوهشی است که ببینیم کدام یک از این موضوعات در شرایط فعلی جامعه و در دنیا از اهمیت برخوردار بوده و نایب حاصله از آن چه تأثیراتی بر روند توسعه خواهد داشت.

متأسفانه، تحقیقات در جامعه ما یک حرکت سیاسی است تا فرهنگی یعنی یک پروژه تحقیقاتی به کسی محول می‌شود که براساس ارتباط انتخاب شده نه علم و تجربه. اگر بودجه تحقیقاتی در کشور صرف شناخت معضلات، اولویت‌ها و نیازهای جامعه اسلامی و تولید روش برای تحقیقات متناسب با فرهنگ جامعه شود فارغ از اینکه چه کسی آن را انجام داده بسیاری از مشکلات جامعه حل خواهد شد.

امروزه ممکن است اسم هر کار و مطالعه نظری را پژوهش بگذارند در حالی که پژوهش دارای مسیری است شامل دو بخش مطالعه نظری و شاخصه‌ها و معادلاتی که در پی مطالعه نظری شکل می‌گیرد. در یک پروژه تحقیقاتی که بر اساس نیاز در اولویت اجرا قرار گرفته باید مطالعات، سیاست‌ها و استراتژی‌های کل کشور در نظر گرفته شود تا بتوان نتایج مفید و کارآمد حاصله را چراغ راه توسعه قرار داد. بسیار تأسفبار است که تحقیقات در کشور بریده و فقط در حد کاربرد یک سری از شاخص‌ها، مدل‌های غربی و تطبیق آن با جامعه‌دان انجام می‌شود. لذا این‌گونه تحقیقات نه از لحاظ استراتژیک و نه از نظر مدل‌سازی و تئوری‌سازی مفید به فایده نخواهد بود. این ضعف بویژه در تحقیقات علوم انسانی خود را بیشتر نشان می‌دهد. اینجاست که طرح‌ریزی یک سیاست جامع نیازسنجی و طبقه‌بندی آن و سپس در اولویت قرار دادن موضوعات مرتبط با نیازها، اطلاعات کارآمدی به دست می‌دهد که می‌توان از آن در چرخه توسعه بهره گرفت. تا زمانی که زیربنا، هدف برنامه و موقعیت زمانی را شناسیم و بخواهیم بر اساس شاخص‌ها و معادلات و تئوری‌های غربی دست به تحقیق بزنیم بدون به دست آوردن هیچ نتیجه مثبتی فقط چند جلد به سایر پژوهش‌های انجام شده در کتابخانه‌ها افزوده‌ایم.

در کشورهای توسعه‌یافته یکی از شقوق توسعه، تحقیقات کاربردی است و وقتی از منظر آسیب‌سناسی به تحقیقات می‌نگریم می‌بینیم که در کشور ما حلقه مفقوده، ضعف در انجام تحقیقات توسعه‌ای است. تحقیقات توسعه‌ای عملیاتی‌ترین شق تحقیق برای ایجاد ارتباط بهینه میان بخش‌های عملیاتی و پشتیبانی توسعه است. به همین دلیل اولویت‌بندی طرح‌های پژوهشی با هدف پیشرفت و توسعه همه‌جانبه بسیار حیاتی است.

یکی از ابزارهای اولویت‌قایل شدن برای موضوعات روز جامعه، شناسایی و درک نیازهای واقعی کشور و ارزیابی دقیق نواقص و مزیت‌هاست اما به دلیل نادیده گرفتن اصل نیاز در شرایط بحرانی و

حساس می‌بینیم که بسیاری از تحقیقات انجام شده در سطح ملی با وجود صرف سرمایه و بودجه کلان نتایج درخور و با اهمیت دربر نداشته است.

لازم است تا یک پالایش درونی در بخش‌های اداری مراکز تحقیقاتی انجام گیرد و کارها و فعالیت‌های پژوهشی از قالب یک کار اداری و رسمی بدون توجه به روح و فرهنگ تحقیق بیرون آید. ضروری است تا بخشی از تحقیقات ملی و آینده‌ساز کشور به بخش‌های خصوصی و معتبر واگذار شود و کمی از حجم بوروکراسی مراکز تحقیقاتی کاسته شود، در آن صورت می‌توان با تدوین قانونی منسجم و مدرن از تصویب تا اجرای طرح‌های پژوهشی نگاه سوودمندانانه و تشریفاتی به تحقیق را به دیدگاهی آینده‌نگر، مسئولیت‌طلب و اولویت‌سنج مبدل ساخت.

ضروری است تا اولویت‌های جامعه با مطالعات لازم توسط مراکز تحقیقاتی دولتی و نیز خصوصی انجام شود و نیازهای کنونی و آتی کشور مورد توجه قرار گیرد. در این دو بخش کارشناسان باید با مطالعه برنامه‌ریزی و اطلاعات کافی در دسترس و آمارهای موجود، اولویت‌های جامعه را بسنجند در زمینه تحقیقات وارد مطالعات عمقی شوند و به دور از بلندپروازی‌ها، با ایجاد یک ارتباط منسجم مطالعاتی، به پژوهش دامنه‌ای پربار بخشند.

تنظیم از: «مژگان شاه‌حسینی»